

Sabin DRĂGULIN (coord.), *Tratatul de la Trianon și Destinul României Mari*, Editura Meridiane Publishing, Iași 2021, 395 p.

În spațiul academic românesc a fost publicat un volum de excepție considerat a fi un eveniment editorial cu semnificație aparte dat fiind numărul redus al evenimentelor (lucrărilor) dedicate celor o sută de ani care au trecut de la conferința de pace de la încheierea războiului în 1918. Volumul intitulat „*Tratatul de la Trianon și destinul României Mari*” este coordonat de Sabin Drăgulin și a fost publicat în 2021 la editura *Meridiane Publishing* din Iași. Conferința de Pace de la Paris a reprezentat practic crearea unui sistem de tratate care au permis apariția unor state noi și dispariția unor state importante din vechea arhitectură de putere a lumii.

Cartea pe care o prezentăm debutează cu un „interviu” pe care coordonatorul l-a realizat cu profesorul Doru Tompea. Publicat sub titlul „Să nu uiți Darie”¹ interviul prezintă coordonatele și evoluția României în ultimul secol precum și arhitectura de putere în contextul contemporan în care România este membră a două cluburi selecte Uniunea Europeană și NATO. Trebuie amintit faptul că volumul reprezintă unul din puținele demersuri în anul Centenarului cu amănuntele și nuanțele pe care volumul le comportă și le prezintă publicului cititor interesat de acest eveniment. Volumul coordonat de Sabin Drăgulin recompune într-o manieră intelectuală parcursul politic al negocierilor de pace și explică modul în care România a ieșit învingătoare dublându-și teritoriul și populația. Coordonatorul semnează și introducerea volumului unde descrie semnificația conceptelor de reîntregire și noua construcție intitulată România Mare. În cadrul acestei reconfigurări a frontierelor au intrat teritorii care aparținuseră altor state, teritorii care au generat dispute violente atât în cadrul negocierilor de pace cât și după încheierea Conferinței de pace. Este cazul Ungariei cu care România a polemizat enorm și care a clamat drepturile sale „istorice” pe care le-a revenicat mereu după Tratatul de la Trianon.

Volumul pe care îl prezentăm, structurat în patru părți (care reunesc 14 studii) și prezintă modul în care s-au desfășurat evenimentele dar și evoluția în timp a raporturilor dintre noile state. Cartea, extrem de bine documentată, introduce informații noi în circuitul științific care abordează problematica conferinței de pace și care prezintă (în multiple dimensiuni) actul diplomatic desfășurat în iunie 1920, denumit Tratatul de la Trianon. Prin studiile publicate în volum putem observa abordări de ordin istoric, sociologic, filosofic, economic și chiar propagandistic.

În cercetările publicate în carte cititorul poate afla amănunte care au contribuit la succesul politic și diplomatic al României obținut la Conferința de Pace. Intenția publicării acestui volum a fost ca el să apară în contextul împlinirii unui secol de la semnarea Tratatului în ziua de 4 iunie 1920. În același timp, acest eveniment petrecut în 1920, a declanșat o rivalitate româno-maghiară care continuă și în prezent. Există în mentalul colectiv al celor două popoare versiuni diferite ale evenimentelor petrecute în 1920, la Trianon. Acest „dosar diplomatic” este cel mai anevoios travaliu legat de întregul parcurs al negocierilor cu Ungaria și toate efectele pe care

---

¹ Este redat același titlu cu cel al unui roman celebru scris de Zaharia Stancu.

acest tratat le-a produs în relațiile dintre cele două state. A fost de departe cel mai complex „dosar diplomatic” pe care au trebuit să-l negocieze delegațiile române (care s-au succedat în cursul unui an). Negocierile de pace au debutat la începutul lunii ianuarie 1920 când delegația maghiară, condusă de contele Albert Apponyi, a sosit în capitala Franței. Delegația avea o componență impresionantă: 7 comisari generali, 6 comisari, 38 de experți, 6 consilieri politici și 15 secretari². Șeful delegației maghiare contele Appony, în vârstă de 74 de ani, avea o reputație de intelectual recunoscut în mediile culturale occidentale și vorbea fluent limbile engleză, franceză și germană. Prin urmare, adversarii românilor în cadrul conferinței erau redutabili. Reprezentanții maghiari au încercat să justifice drepturile istorice ale „Ungariei istorice” concentrându-se pe superioritatea culturală a națiunii maghiare față de incultura vecinilor. La 16 ianuarie 1920, contele Appony a ținut un discurs în fața delegaților în limbile franceză și engleză susținând faptul că Ungaria a fost statul tratat cel mai dur datorită condițiilor politice și cedărilor teritoriale impuse. Negocierile destinate încheierii tratatului cu Ungaria s-au desfășurat la Paris și Londra, capitala britanică fiind favorabilă cererilor politice și revendicărilor teritoriale românești. După negocierile dificile derulate pe durata a mai multe luni se consumă actul încheierii tratatului la Trianon în data de 4 iunie 1920 când delegația română a semnat actul cu Ungaria alături de alte 18 state. Din partea României tratatul a fost semnat de către diplomatul Nicolae Titulescu și de medicul Ioan Cantacuzino. Trebuie menționat faptul că presa franceză a prezentat amplu ceremonia semnării acestui tratat dar și condițiile de securitate care au fost luate în contextul evenimentului.

Deciziile de la Paris sunt prezentate în manieră diferită în cadrul celor două culturi politice începând cu descrierea evenimentului în manualele de istorie și până la distorsionarea unor adevăruri care au stat la baza deciziilor de la Paris.

Prima parte a lucrării intitulată *Rolul oamenilor politici în realizarea și recunoașterea Marii Uniri* reunește studii semnate de istoricul Alexandru Oșca, diplomatul Dumitru Preda, istoricul Ștefania Dinu și sociologul Mihai Milca.

În fața noului stat unitar modern, s-a deschis o dată cu momentul politic de la 1 decembrie 1918, un lung proces de modernizare pe care elitele politice interne și l-au asumat treptat și pe care l-au aplicat societății românești. Momentul cu totul excepțional din 1918 odată realizat, noul stat trebuia consolidat prin măsuri care să-i asigure caracterul național și unitar pe care îl proclamase prin deciziile politice de la Paris. Practic întreg regimul politic al statului român a fost modificat și extins prin includerea de noi teritorii, care la rândul lor impuneau măsuri și decizii urgente. Se avea în vedere soluționarea problemelor legate de aspectele sociale, legale, politice și instituționale ale României Mari.

Negocierile au durat pe toată durata anului 1919 și au încercat să pună bazele unui nou sistem de putere pentru întregul secol XX. O autoare³ canadiană definea într-o lucrare de excepție⁴

---

² Gheorghe Calcan, *România în relațiile internaționale ale Conferinței de Pace de la Paris-Versailles- 1919-1920. Recunoașterea internațională a Marii Uniri*, Editura Mega , Cluj Napoca, 2013, p.170.

³ Este vorba de Margaret Macmillan autoare a mai multor lucrări (traduse și în limba română) despre Primul Război Mondial.

⁴ Cartea este intitulată *Făuritorii păcii* și tratează întreaga desfășurare a evenimentelor politice de la Paris.

importanța evenimentelor care se desfășurau în capitala Franței dar și magnitudinea la nivel global a deciziilor luate la Paris între 1919 și 1920. În dorința de a putea înțelege importanța deciziilor de atunci redăm un scurt text care descrie atmosfera epocii:

„În 1919 Parisul era capitala lumii. Conferința de Pace era cea mai importantă chestiune la ordinea zilei iar delegații – cei mai puternici oameni de pe mapamond. Se întâlneau în fiecare zi. Discutau, dezbatteau, se ciorovăiau și cădeau iar la înțelegere. Încheiau acorduri. Redactau tratate. Creau noi state și noi organizații. Cinau și mergeau la teatru unii în compania celorlalți.

Timp de șase luni, din ianuarie până în iunie, Parisul a fost deopotrivă guvern, curte de apel și parlament mondial, nucleul temerilor și speranțelor întregii lumi. Oficial, Conferința de Pace a durat încă și mai mult, până în 1920, însă primele șase luni au fost cele mai importante, căci atunci s-au luat deciziile cheie și s-a pus în mișcare un lanț de evenimente cruciale. Lumea nu mai văzuse ceva asemănător și nici nu avea să mai vadă vreodată”⁵.

În contextul evocat mai sus s-au petrecut evenimentele care au influențat destinul politico-instituțional al României pe durata evoluției secolului XX, cu efecte vizibile și astăzi. Sacrificiile făcute de români între 1916 - 1918 precum și implicarea armatei în desfășurarea operațiunilor de instaurare a păcii în 1919 au determinat acceptarea noilor realități de Puterile Aliate și Asociate care au construit sistemul de tratate de la Paris-Versailles. Succesiunea evenimentelor a surprins lumea politică românească care a trebuit să reprezinte statul român în cadrul negocierilor de la Paris acolo unde puterile lumii stabileau noul statut al României în contextul trasării noilor granițe.

Construcția politică rezultată în iunie 1920, va deveni „una din piesele de frunte ale sistemului de la Versailles⁶” conform consemnărilor lui Georges Castellan. Participarea României la războiul mondial de partea Antantei a plasat-o în cadrul statelor care se aflau în tabăra învingătoare ceea ce i-a dat dreptul să revendice teritoriile în care locuiau importante comunități românești⁷. În această calitate, de stat participant la conflagrație, Regatul României a fost invitat să negocieze în cadrul lucrărilor Conferinței de Pace de la Paris începută în primăvara anului 1919. În urma acestui demers diplomatic, România devine un stat de mărime medie în Europa cu o întindere de aproape trei sute de mii de km² (mai precis 295 049 km²) și cu o populație care ajunsese la 15 milioane de locuitori de la 7 milioane cât număra la începutul secolului XX⁸. Toate aceste aspecte au fost expuse Consiliului Interaliat și reprezentanților Puterilor Aliate și Asociate de oamenii politici care au reprezentat România în cadrul tratatelor de pace. Un important rol l-a avut Regina Maria care a mers special la Paris convinsă fiind de Regele Ferdinand și ambasadorul Franței în România contele de Saint - Aulaire.

Regina s-a întâlnit cu personalitățile care aveau influență enormă asupra deciziilor politice Georges Clemenceau, David Lloyd George și Woodrow Wilson, președintele Statelor

---

⁵ Margaret Macmillan, *Făuritorii păcii – șase luni care au schimbat lumea*, Editura Trei București, 2021, p. 19.

⁶ Georges Castellan, „Histoire de la Roumanie”, în Carol Iancu, *Evreii din România. De la emancipare la marginalizare (1919-1938)*, Editura Hasefer, București, 2000, p. 23.

⁷ Gheorghe Calcan, *România în relațiile internaționale ale Conferinței de Pace de la Paris-Versailles- 1919-1920. Recunoașterea internațională a Marii Uniri*, Editura Mega, Cluj Napoca, 2013, pp.8-11.

⁸ Buletinul Statistic al României, ianuarie-februarie 1924.

Unite ale Americii, mareșalul Ferdinand Foch. Starea de spirit care domnea în cadrul negocierilor de pace a fost consemnată într-o pagină de jurnal a reginei: „Între atâția politicieni și diplomați care aveau ceva de spus, era foarte greu să te faci auzit. Era nevoie de un ambasador de excepție care să pledeze în favoarea unei țări ce nu se bucura de popularitate”⁹.

Partea a II-a intitulată *Masoneria, actorul nevăzut de la masa tratativelor* reunește studii semnate de istoricii Florian Bichir și Attila Varga. Cei doi autori au prezentat rolul important pe care îl avea masoneria în deciziile luate.

Perioada de negociere a tratatului a fost foarte dificilă și au existat încercări ale politicianilor români de a iniția contacte la nivelul delegațiilor statelor care aveau putere de negociere. Alexandru Vaida Voevod acceptă să intre în masonerie după ce devine prim-ministru al guvernului (în urma demisiei lui Arthur Văitoianu) pentru a ajuta România în cadrul negocierilor de pace. Imaginea lui Al. Vaida Voevod era bună în cercurile diplomatice europene și era cunoscut ca o persoană extrem de echilibrată, cu un tact diplomatic deosebit, ceea ce a ajutat mult la negocierile din cadrul Conferinței de Pace de la Paris. Informația este dată publicității de către cercetătorul Tudor Sălăgean intervievat de Remus Florescu care publică un articol în ziarul *Adevărul*¹⁰. Însuși Vaida-Voevod consemnează ulterior că a discutat cu șeful delegației române Ion I.C. Brătianu cu care a conceput o strategie pentru a obține semnarea tratatului în condiții avantajoase pentru România. Alexandru Vaida Voevod se confesa în anii '20 afirmând că: „Am făcut parte ca simplu membru din loja *Ernest Renan* din Paris timp de 5-6 luni pe vremea Conferinței de Pace din însărcinarea șefului meu de atunci președinte al Consiliului de Miniștri și prim delegat al României la acea conferință, Ion I.C. Brătianu”¹¹.

România a trebuit să negocieze foarte dur condițiile tratatelor după îndelungi discuții cu reprezentanții Puterilor Aliate dar și cu negociatorii statelor învinse. Astfel au fost trasate viitoarele granițe ale României cu statele vecine și au fost decise condițiile în care urmau să fie semnate tratatele ce puneau capăt războiului. Așa au fost negociate toate detaliile legate de: teritoriu, populație, infrastructură, forțele militarizate, posesiunile statelor, despăgubirile de război și datoriile care urmau a fi plătite.

Partea a III-a intitulată *România Mare la început de drum* reunește studii semnate de istoricii Ion Calafeteanu, Gabriel Dolinschi și Gheorghe Zbârână.

Transformările realizate pe plan intern, după momentul semnării Tratatului de la Trianon au avut ca prim scop refacerea socială și economică a noului stat rezultat din deciziile și tratatele semnate de către România. Aceste noi realități au condus către o nouă stratificare a societății românești precum și la crearea unor mentalități diferite față de secolul anterior (XIX). Reconfigurările politico-economice și sociale impuneau, la rândul lor, noi drepturi și libertăți dar mai ales revendicau condiții de viață mai bune, deoarece societatea românească s-a confruntat cu

---

⁹ Diana Mandache, *Viva Regina Maria: Un destin fabulos în reîntregirea României*, Ed. Corint Books, 2016, p. 36.

¹⁰ Articolul : *Alexandru Vaida Voevod a intrat masonerie pentru a ajuta România în cadrul Conferinței de Pace de la Paris*, publicat de Remus Florescu în *Adevărul* din 7 noiembrie 2013: <https://adevarul.ro/locale/cluj-napoca/alexandru-vaide-voevod-intrat-masonerie-ajuta-romania-conferinta-pace-paris-1919-1-527bac9dc7b855ff56cadde1/index.html>.

¹¹ *Ibidem*.

grave probleme în ceea ce privește asigurarea resurselor necesare traiului zilnic. Peste această situație în perioada de după 1918, s-a suprapus și o gravă criză financiară, contextul general de viață al populației depreciindu-se considerabil. În aceste condiții, guvernarea și administrarea noului teritoriu încorporat statului român devenea o provocare dintre cele mai imperative. În noul context geopolitic creat s-au impus drepturile fundamentale revendicate de clasa intelectuală, dar și de noile segmente sociale apărute în urma războiului. Aceste mase de oameni își doreau o mai activă participare la viața politică dar și o implicare mult mai mare în cadrul deciziilor politice dar și în cadrul situațiilor și problemele societății din epocă.

Tratatul de Pace, încheiate cu Austria, Bulgaria, Ungaria și Turcia, Tratatul de la Paris, din octombrie 1920, precum și tratatele privind protecția minorităților, încheiate cu Polonia (28 iunie 1919), Cehoslovacia și Iugoslavia (10 septembrie 1919), România (9 decembrie 1919) și Grecia (10 august 1920), vor reprezenta starea relativă a sistemului de protecție a minorităților naționale¹².

În locul unor prevederi uniforme, democratice și egale pentru toate statele, Puterile Aliate și Asociate vor concepe și aplica un sistem unilateral, pe care vor încerca să îl implementeze doar în anumite state, fie ca sursă de profit, fie ca pretext în vederea intervenției viitoare în cadrul politicilor interne. Noul sistem de protecție internațională a drepturilor minorităților nu va putea răspunde provocărilor create de noua configurație geopolitică. În ce mod vor fi integrate politic minoritățile și în ce scop se va face protecția acestora¹³ în contextul creării corpului social al statului. Trebuie amintit faptul că în epocă comunicarea în cadrul societății se făcea aproape exclusiv prin intermediul ziarelor și publicațiilor tipărite. Din acest motiv conștientizarea și dezbateră în spațiul public a evenimentelor legate de sistemul de tratate încheiat de România la Paris-Versailles a fost redusă de reglementările privind cenzura presei și condițiile excepționale instituite pe durata războiului.

Partea a IV-a intitulată *Trianonul în memoria contemporanilor* cuprinde studii semnate de Alexandru Ghișa, istoricul și politologul Victor Rizescu și istoricii Constantin Hlihor, Nicolae Păun, Ion Lăcătușu și Vasile Stancu.

În acest proces de transformare socială se adăuga și preluarea unui segment de populație care nu aparținea ideologic, cultural, identitar și istoric de spațiul românesc – minoritățile. Aceste entități intrate în această ecuație politico-socială automat, prin transferul de teritorii de la Austro-Ungaria (Banat, Transilvania și Bucovina) și de la Imperiul țarist (Basarabia)¹⁴. Prin urmare România anilor '20 are în interiorul ei social un procent de aproape 30% cetățeni care fac parte din cadrul altor comunități decât cele românești.

Tema includerii civice și politice a grupurilor etnice este utilă precum este necesar să studiem procesul de integrare al minorităților naționale, întrucât cazul românesc are un caracter

---

¹² Ioan Scurtu, Liviu Boar, *Minoritățile naționale din România (1918-1925). Documente*, Arhivele Statului din România, București, 1995, p. 8.

¹³ Romulus Seișanu, „Principiul naționalităților, originile, evoluția și elementele constitutive”, în Mihai Iacobescu, *România și Societatea Națiunilor (1919-1929)*, Editura Academiei R.S.R., București, 1988, p. 195.

¹⁴ Ion Calafeteanu, Gheorghe Sbârna, *Tratatul de pace ale României 1919-1920*, Editura Muzeului Literaturii Române, București, 2017, pp. 42-46.

special. Analiza acestei teme implică analiza legislației elaborate și compararea efectelor acesteia asupra relației stat-minorități. Față de pozițiile celor doi actori, este interesant de observat unde se plasează societatea civilă cât și cea politică, în care românii constituiau elementul majoritar de aproximativ 70% din populație¹⁵.

În ceea ce privește obligațiile României față de minoritățile naționale, acestea au fost reglementate atât de Tratatul de pace, încheiat cu Austria și Ungaria, cât și de Tratatul din 9 decembrie 1919, respectiv 20 octombrie 1920. România ca stat semnatar al Convenției din decembrie 1919, se angaja: să respecte conținutul acesteia și să se asigure că dispozițiile incluse vor fi recunoscute ca legi fundamentale, urmărind în egală măsură ca reglementările interne să nu intre în contradicție cu cele ale Marilor Puteri (SUA, Anglia, Franța, Italia și Japonia). În concluzie, conținutul acestui tratat, va fi garantul protecției, de către statul român a: vieții, libertății, egalității, liberului exercițiu al credinței și al recunoașterii ca cetățean român al oricărei persoane, domiciliată în țară sau născute pe acest teritoriu și care nu se va putea prevala de o altă cetățenie¹⁶.

Cititorii acestui volum vor observa diferențele de abordare a problemelor cu care s-au confruntat elitele politice românești dar și imaginea României în ansamblul reprezentărilor diplomatice. În altă ordine de idei, cartea introduce informații noi în circuitul științific, are un limbaj accesibil publicului larg și se numără printre puținele apariții editoriale care să reprezinte Centenarul Marii Uniri. Considerăm că autorii care au publicat studiile în cadrul acestui volum au adus contribuții substanțiale la cunoașterea unui important episod din istoria diplomatică și politică a României.

Volumul pe care l-am prezentat este destinat publicului larg și va constitui un important instrument de lucru dar și sursă de informație științifică pentru studenți, masteranzi, doctoranzi și profesori.

Enache TUȘA

---

¹⁵ Carol Iancu, *Evreii din România. De la emancipare la marginalizare (1919-1938)*, Editura Hasefer, București, 2000, p. 27.

¹⁶ „Tratatul asupra minorităților încheiat între principalele Puteri Aliate și Asociate și România” în Ion Calafeteanu, Gheorghe Sbârna, *Tratatul de pace ale României 1919-1920*, Editura Muzeului Literaturii Române, București, 2017, pp. 262-272.